

УДК 82-94; 930.2;

КОНТРОВЕРЗИ СІМЕЙНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА АНТИНОМІЇ ІСТОРИЧНОГО РОЗУМУ. ЧАСТИНА 1. ФАКТИ ЧИ ФІКЦІЇ?

Кирилюк Олександр

Автор статті видав батьківську книгу під грифом «Народний архів», до якої були включені у тому числі й сімейні спогади про війну. Ці свідчення були такими, що суперечили одне одному. Питання про те, чи є одне з цих свідчень фактом, а інше – фікцією визначило мету роботи – з'ясування того, що таке історичний факт. Автор дав власну типологію наукових історичних фактів, розвинувши найбільш поширені їхні визначення. Ця робота була необхідною для того, щоб розглянути процес виникнення на базі контроверсійних свідчень очевидців альтернативних науково-історичних дискурсів (друга частина статті).

Ключові слова: методологія наукового історичного дослідження, індивідуальна і сімейна історична пам'ять, типологія історичних фактів, Друга світова війна, Вермахт і мирне населення.

Колись давно я розповів Ігореві Гончаренку, своєму давньому, ще з дитинства, другу, дунайському баржевому шкіперу, знавцю історії флоту і кораблебудування та поліглоту мов всіх придунайських країн (навіть дунайського койне), історію моєї бабусі Ганни Федорівни Кирилюк. Після війни вона деякий час працювала начальником поштового відділення у селищі Чотирбоки на Хмельниччині, в неї навіть службовий наган був. Одного разу голова колгоспу під тиском свого містечкового всевладдя взяв всі наявні на пошті гроші – начебто для того, щоб з рідкісної нагоди задешево придбати цукор, а потім так само недорого продати його селянам. Щось з тим гешефтом не вийшло, і бабусю засудили на пару років. Строк свій вона відбувала у Дніпропетровській області, в якомусь селі. Працювали засуджені у яблуневому саду. Після відбуття покарання з усіх них взяли підписку про нерозголошення умов утримання ув'язнених в цій колонії – настільки вони були добрими.

Йшли роки, але Ігор добре запам'ятав цю мою оповідь, і за часів, коли вже почали оприлюднюватися матеріали про злочини проти людяності у концтаборах сталінського Гулагу і я якось почав обговорювати з ним ці жахи, він перервав мене приблизно такими словами: «Облиш, ти ж сам розповідав, як утримувались ув'язнені за Сталіна, що навіть підписку з них брали, щоб вони не говорили нікому, як їм було добре та легко відбувати свій термін». Тобто, на його думку, моя розповідь була визнана ним правдивим фактом, а інформація про Гулаг – фікцією.

Серед всіх питань стосовно альтернативних сімейних спогадів чи не найважливішим є питання про їхній епістемологічний статус, а саме, чи можна вважати їх науковими історичними фактами, або, ширше, **проблема** полягає у тому, що таке історичний факт взагалі і які існують його види? З'ясування цього й становитиме мету дослідження. Окрім того, по ходу розгортання відповіді на це питання планується встановити епістемологічний статус індивідуальної (сімейної) історичної пам'яті.

Стан розробки проблеми. Визнаними авторитетами з вивчення історичної

та соціальної пам'яті у минулому столітті були Я. та А. Ассманні, П. Жане, А. Моль, М. Альбвакс. Тоді ж були запропоновані основні концептуально-методологічні засади її вивчення, провідними серед яких є соціально-сциентистські (Дж. Тош) та культурно-антропологічні (Й. Рюзен) підходи. Проблематика історичної пам'яті є міждисциплінарною, нею займаються не тільки історики, але й соціологи та культурологи, у центрі уваги яких стоїть питання фіксації та наступної інтерпретації історичних подій у свідомості як націй в цілому, так і окремих її представників (Ніна Ассородобрай-Кула, А. Г. Васильєв, П. Т. Квятковски, П. Нора, А. Портеллі, Ш. Фішпатрик, Б. Шацька).

Значну роль у поживленні інтересу до історичної пам'яті українства відіграв щоквартальних Українського інституту національної пам'яті «Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять» (з 2011 року).

Глибокий та всебічний розгляд феномену історичної пам'яті українства здійснено у колективній монографії Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України під керівництвом проф. Ю. Шаповала. Прикметно, що складна та суперечлива історія України визначає й таку саму суперечливу пам'ять про неї. Проблема автори вбачають у відсутності в Україні єдиного ціннісного, понятійного, символічного простору, внаслідок чого ми маємо постійну кризу національної самоідентифікації, пам'яттєві війни та розколотість національного українського символічного простору, що знайшло особливо виразне втілення у розвідці Миколи Рябчука [Рябчук, 2013]. Саму ж історичну пам'ять автори визначають як умовний і крихкий конструкт, який вибудовується у зіткненні політичних, корпоративних інтересів та ідеологічних настанов, що точно констатує її реальний сучасний стан. Важливо, що автори ставлять перед собою завдання визначити шляхи подолання стану розколотості нашої історичної пам'яті, можна сказати, стану внутрішньої альтернативності нашої історії.

У цій же роботі наведені основні підходи до розуміння соціальної пам'яті та проведено їхню класифікацію. Це, зокрема, 1) *структурно-функціональний* підхід (Е. Дюркгейм, Г. Тард, М. Мосс, А. Варбург, Л. Флек, а також вже згадувані вище М. Альбвакс та Б. Шацька); 2) *феноменологічний* підхід (Е. Гуссерль, А. Шюц, П. Бергер, Т. Лукман, Г. Гарфінкель); 3) *асоціативний* (В. Вундт, Г. Еббінгауз, Г. Мюллер, А. Пільцекер, Ф. Шуман); 4) *біхевіористський* (Е. Торндайк, Е. Толмен, Д. Уотсон, Дж. Міллер, Ю. Галантер, К. Прібрам); 5) *психоаналітичний* (З. Фройд, К. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм); 6) *функціональний* (Ф. Брентано, У. Джемс, К. Штумпф); 7) *гештальт підхід* (М. Вертгеймер, В. Келер, К. Коффка, Г. Ресторф, Б. Зейгарнік, К. Левін); 8) *діяльнісний* підхід (вже згадуваний П. Жане, Л. Виготський, А. Лурія, А. Леонтьєв, Ж. Піаже, Т. Рібо, Ф. Бартлетт, С. Рубінштейн); 9) підхід *смысловий*, тобто, коли має місце розгляд процесів пам'яті як смислових зв'язків між інформаційними одиницями (А. Біне, К. Бюлер); 10) *системний* підхід, де пам'ять - це система організації досвіду (А. Біне, К. Бюлер); 11) *інформаційний* підхід (Е. Тоффлер, М. Маклюен, М. Кастельс, В. Ж. Бодріяр, Н. Луман, В. Афанасьєв, В. Колеватов, Я. Ребане, В. Устьянцев, А. Уйбо), де соціальна пам'ять розглядається як накопичений в ході соціально-історичного розвитку ретроспективний тип соціальної інформації; 12) *герменевтичний* підхід (Х.-Г. Гадамер, К.-О. Апелль, П. Рікер); 13)

гуманітарно-антропологічний підхід (А. Бергсон); 14) *культурно-семіотичний* підхід (Я. Ассман, Ю. Лотман, О. Ексле, Й. Рюзен, М. Бахтін, Е. Кассіер); 15) *структуралістський* підхід (К. Леві-Строс, М. Фуко, Ж. Лакан, Р. Барт, Ж. Дерріда); 16) *спадкоємнісний/естафетний* підхід (М. Блок, М. Розов); 17) *менталітетний/ментальнісний* підхід (М. Блок, Л. Февр, Ф. Бродель, Ф. Ар'ес, Ж. Дюбі); 18) *історико-антропологічний* (А. Бюргер, К. Томас, Е. Ле Руа Ладюрі, К. Гінзбург, Н. Земон Девис, П. Берк, Ж. Ле Гофф, А. Гуревич, К. Вульф); 19) *біохімічний* підхід (К. Лешлі, Ф. Крік, Дж. Уотсон, Х. Хіден, К. Прібрам); 20) *нейрофізіологічний* (Д. Хебб, С. Роуз, Г. Лінч, М. Бодрі, П. Анохін, Р. Галамбос) [Бойко, 2013].

Історична сімейна пам'ять як вид історичної пам'яті соціальних груп становить один з основних предметів методологічно-історичної та філософсько-світоглядної рефлексії. Недостатня визначеність цього предмету дала підставу для пропозицій різних вчених називати її або «пам'ять світу» (А. Моль), «зовнішня пам'ять» (А. А. Малиновський), «надіндивідуальна» (В. Г. Афанасьєв) чи «позагенетична система інформації» або «соціального успадкування» (І. Л. Андрєєв) тощо. Відмінність сімейної пам'яті від пам'яті колективної змусила зайнятися виявленням їхнього співвідношення (О. Бреднікова. І. Є. Кознова).

Переважає більшість вчених-істориків схиляється до класифікації історичних фактів на три види – факт об'єктивної дійсності (історичні події та процеси як такі), факт як відображення цих реальних явищ у джерелах та факт як опис цих подій істориком. Близькими до такої є й інші класифікації, зокрема, М.А. Барга, за яким історичні факти поділяються на факти-фрагменти самої дійсності, факти-повідомлення джерел та науково-історичні факти як складової частини історичної науки, котрі змінюється, збагачується та розвивається разом з нею [Барг, 1984].

Основна частина. Проте, як на мене, реальний ланцюжок того, що можна вважати історичними фактами, включає до себе значно більше, ніж три ланки. Здавалося, навіщо створювати собі зайві клопоти, коли все і так доволі ясно? Є певна реальна подія, яку зафіксували очевидці, потім надали їм письмової форми. «Дійсність» даної конкретної історичної через щирість та правдивість свідчень про нього не повинна викликати ніяких сумнівів в об'єктивності цього факту. У більш широкому аспекті ми тут маємо певний ланцюжок «1) подія – 2) безпосереднє відображення події очевидцем одночасно з її перебігом – 3) припинення актуального існування події та її зникнення у минулому – 4) існування спогадів-слідів про дану подію у її очевидців – 5) усний переказ даної події з подальшим її документальним записом «літописцем» (якщо тільки він сам не був очевидцем – тоді він записує власні спогади) – 6) використання істориком даних задокументованих спогадів як «історичного джерела» чи «емпіричного матеріалу» для підтвердження або спростування тих чи інших теоретичних узагальнень або 7) концептуальний синтез нових смислів (у разі, коли здійснюється «історичне відкриття» або та чи інша історична подія отримує принципово нове розуміння). Які ж саме ланки у цьому ланцюжку розуміються істориками як «історичний факт»?

Як не дивно, але в історичній науці всі ці наведені вище ланки мають або можуть отримати статус історичного факту. Так, історичним фактом вважається

власне 1) *подія* (історики називають це *факт-подія*) сама по собі, безвідносно до того, чи зафіксована вона очевидцем або чи отримала вона відображення у в історіографічній думці. Історичним фактом вважається «фрагмент» дійсності, що має фізичне існування у часі та просторі та не залежить від нашої свідомості. Нехай так, але хіба певні соціальні явища та події, що не мають фізичного існування та існують поза простором (хоча у певні історичні часи), приміром, ментальні особливості мислення давніх греків чи протестантська етика, не є історичним фактом, або, принаймні, фактом історії мислення чи культури?

Історичним фактом є 2) *безпосереднє відображення події очевидцем одночасно з її перебігом* – адже якщо ми точно встановили, що свідок, скажімо, падіння під ударами турків Константинополя перебував в цей час на мурах міста та бачив все на власні очі, то і саме перебування, і відображення події самовидцем теж є встановленим історичним фактом. Навіть 3) *припинення актуального існування події та її зникнення у минулому* теж є таким фактом, адже заперечувальний вислів «Кріпацтво у Російській імперії після 1861 року було скасоване (не існувало)» має однаковий статус із стверджувальними історичними висловами. Ланка 4) *існування спогадів-слідів про дану подію у її очевидців* на відміну від ланки {1}) не має фізичного існування, оскільки відноситься до ментальних структур, але тим не менш є історичним фактом. Це, наприклад, психічна травмованість французької нації подіями Великої французької революції або ментальна травмованість українців Голодомором, чи негативно-емоційне відчуття провини у німців за Голокост, навіть якщо суб'єкти вказаних спогадів про відповідні події нікому не розповідали і свідчень не давали. Ланка 5) *усний переказ даної події з подальшим її документальним записом «літописцем»* надає до цього неоявленим спогадам очевидців статусу документальних свідчень (історики називають це *фактом-свідченням* як суб'єктивним відображенням ланки {1})).

Нарешті, ланки 6) *використання істориком даних задокументованих фактів-свідчень* та 7) *концептуальний синтез на їхній підставі нового історичного знання* дають нам такі історичні факти, яких історики називають *фактами-джерелами* та *фактами-дослідженнями*, науковими фактами як відображеннями у наукових працях з історії за посередництва джерела об'єктивної реальності минулого, але з нашаруванням подвійного суб'єктивізму – автора джерела та автора дослідження [див.: Барг, 1984].

Як бачимо, питання про визначення історичного факту не таке вже просте, і в історичній науці воно ще не має остаточного вирішення. Недаремно сучасна тривала дискусія у західній історичній науці щодо того, що таке історичний факт, а що – фікція, йде своїм корінням у позаминуле століття. Ще у 1824 році офіційний історіограф Пруссії Л. фон Ранке висунув програмну ідею про те, що ми маємо «не судити минуле, давати уроки теперішньому заради блага майбутнього», а пізнавати факти «такими, як вони є» та показувати, «як це було насправді» («wie es eigentlich gewesen»). Протилежного погляду дотримувався його критик Ф. Ніцше, котрий вважав, що історик має справу не з такими подіями, котрі насправді відбулися, а з подіями лише тільки припустимими, і всі історики розповідають про те, що в реальності ніколи не існувало, окрім як в уявах. Більш того, на його думку, не тільки окремі історичні факти, але й все те, що історики називають історією, є повною

фікцією [Ексле, 2001].

З цього виникає питання – чи не є один з пари наведених нижче контрверсійних сімейних спогадів справжнім об'єктивним фактом, а другий – фікцією? І що ми маємо мати на увазі, говорячи про виклад певної події «так, як вона, власне, й була насправді»? О. Г. Ексле з цього приводу наводить думки ще одного методологічно налаштованого історика, Й. Г. Дройзена (1857 р.), котрий саме питання про факти та фікції вважав неправильно сформульованим. Він був своєрідним «історичним контекмпораристом», оскільки вважав, що «того, минулого» минулого не існує взагалі, через що його історичне пізнання з націлом на з'ясування того, як «воно було насправді», неможливе. За Дройзеном, пафосне бажання всіх істориків «змусити факти говорити» – наївне, тому що факти взагалі не розмовляють, окрім як через того, хто їх розглядає. Більш того, «факти як такі взагалі не існують», внаслідок чого історична істина є завжди відносною, а історичне пізнання ніколи не може бути відбитком, адекватним зліпком з дійсності. Щоправда, продовжує він, хоча факту як такого немає, історик все ж таки є має справу не з чистими «фікціями». Історія є результатом емпіричного сприйняття, але ця емпірія відноситься не до «історії», а до історичного матеріалу. Минуле минуло, однак у чомусь воно залишилось у теперішньому, і цим залишком можуть бути спогади як «знаки», «уявлення» та «репрезентації».

За таких методологічних засад жоден з наведених у даній статті альтернативних сімейних спогадів не можна вважати власне «історичним фактом», тобто, тим, що «було так, як воно було», але ці спогади не є й фікцією. Їхній статус у цьому сенсі можна визначити хіба як «емпіричний матеріал» для історика.

Можливо, певну допомогу тут надасть історіографічна науково-методологічна рефлексія в особі її визнаних авторитетів? Але часто-густо їхні викладки, істинність яких не очевидна, дають не відповіді на історико-методологічні запитання а, навпаки, викликають ще більше запитань, тому що вони зроблені на підставі вирішення конкретної дослідницької задачі (скажімо, з'ясування особливостей індивідуальних спогадів дитинства чи ветеранських спогадів про війну) і поза нею свою значущість втрачають. Приміром, П. Рикьор, аналізуючи думки М. Альбвакса про те, що ми пригадуємо лише тоді, коли ми стаємо на точку зору однієї чи декількох груп, коли наша власна пам'ять, не маючи зовнішньої опори, пригасає, робить висновок, що спогади не передаються наодинці [Рикер, 2004].

Але наведені вище спогади моєї бабусі ніякої зовнішньої опори не потребували, вони не належали до жодної групи, а були винятково особистісними. Інша справа, що до того, коли вона переказала їх мені, а я надрукував їх у книзі, насправді перебували в межах її пам'яті-у-собі. Але хіба переповідання спогадів та їх виключно груповий (колективний) характер – це одне й теж саме? І «позагруповість» цих її спогадів аж ніяк їх не пригасала і пригадувала вона їх абсолютно без ставання на точку зору якоїсь групи. Ба більше, ці її меморії, можливо, суто стохастичні, могли цілком суперечити колективно-груповій пам'яті, котра відображує аподиктию явища, його домінуючу тенденцію. Але це не привід ці індивідуальні спогади, що випадають із загальної картини, змальованої колективною пам'яттю, заперечувати або ігнорувати. Іноді окремих випадок (у

сенсі події, яка випала із загального тренду) може розкрити нам інші, цікаві, але до цього приховані сторони того чи іншого явища, усвідомлення яких збагачує цілісну картину події.

Подібне звернення до групи було б, можливо, корисне, наприклад, для особистих спогадів учасників війни, коли з фрагментарних спогадів кожного з них вимальовувалась загальна цілісна картина або, як зазначає М. Альбвакс, коли хтось з них (індивідуальна пам'ять) забажав би уточнити в інших ветеранів (колективна пам'ять) свій власний спомин про подію. Щоправда, уточнення індивідуальних спогадів з метою їхньої корекції певним чином тавтологічне – корекцію доведеться робити на підставі таких самих індивідуальних спогадів, але поєднаних у групову пам'ять.

У світлі сказаного чого стають варті слова М. Альбвакса про те, що у передачі реальності пам'ять є ненадійною, а історія – об'єктивною. Якщо визнати правоту інших істориків-методологів відносно того, що історія має справу не з реальністю, а зі спогадами на підставі пам'яті, то про яку «передачу реальності» та начебто безсумнівну об'єктивність історії взагалі можна говорити?

До слова сказати, у подібній ієрархії фактів криється одна небезпечна пастка. Факт-реальна подія у часі зникає, після неї залишається або записане свідчення, або документ. Як зазначає М. Альбвакс, врятувати ці події для нащадків можна лише тоді, коли їх письмово записано – слова та думки помирають, а тексти залишаються [Хальбвакс, 2005]. Пастка, що тут криється, полягає у тому, як на мене, що ці факти та події можуть бути перекручені та сфальсифіковані. В. Д. Губін з цього приводу пише, що авторитарна влада піддає історичну пам'ять чисельним обробкам в політичних інтересах при замовчування альтернативних версії минулого [Губін, 2017.]. Сучасна російська влада продовжує імперську традицію, коли заради звеличення Московського царства та обґрунтування його причетності до Києворуської спадщини відбулася масована фальсифікація літописів та інших документів, де за відвертою брехнею реальні факти-події вже остаточно зникли, а вся російська історія почала розумітися такою, що неможлива без «примеси лжи» (М. М. Карамзин)

За відсутності через навмисне нищення або глухе засекречення автентичних документів ідеологізована історіографія у тоталітарній державі, може взагалі або заперечувати саму наявність події, або оголошувати повідомлення про неї вигадками ідеологічно «ворожих» істориків, або прямо та брехливо перекладати відповідальність за цю подію на інших – так було з радянською інтерпретацією причин депортації з їхньої історичної батьківщини кримських татар чи з фактом розстрілу тисяч польських офіцерів в Катині. При цьому подібна «історія» свої викладки вважає єдино вірними, третируючи всі інші як хибні. Тоталітаризм у політиці поширюється і на історичне знання – так само, як немає інших, окрім власної, політичних доктрин, так само немає й іншої історії, ніж написаної на догоду цим доктринам. Відповідним є й ставлення політичного офіціозу в такій авторитарній чи тоталітарній системі до «неслухняних» істориків, котрі відмовляються підняти історичні дослідження агітаційно-пропагандистськими матеріалами – у нинішній Росії відомо чимало випадків звільнення таких істориків зі своїх посад (професор Андрій Зубов та інші). У такому випадку ні про яку

«альтернативну історію» взагалі не йдеться, порівнювати псевдонаукову, фальсифіковану історію з науковою – це все одно, що порівнювати біжутерію з магазину «Все по п'ять» з діамантовим кольє.

Надалі цій частині будуть наведені письмово зафіксовані контррозвізні факти сімейної пам'яті, котрі були почасти почерпнуті зі збережених батьком документів, акуратно переплетених ним у два зошити з написом тушшю «Архів». Це – різноманітні радянські, українські та німецькі офіційні папери, серед яких є, наприклад, Arbeitslosenausweise (карта безробітного), накази німецької окупаційної адміністрації щодо роботи колгоспу, в якому батько працював бухгалтером – скріплені печатками з фашистським прямокрилим орлом зі свастикою у круглому вінку у лапах, а також розпорядження української колаборантської місцевої Управи, теж з печатками, але вже з якимось кривим тризубом. У цьому архів зберігались однак за змістом окупаційні 1943 року та радянські 1944 року накази про направлення батька на курси бухгалтері, програми студентських конференцій філософського факультету Київського університету та навіть (для пам'яті про...) корінці квитків до одеського Цирку та Музею Західного та Східного мистецтва з вписаним від руки номером (мабуть, для обліку і відвідувачів, і коштів), прокомпостованим, як трамвайний талон, з якимось штапованим шпалерним малюночком на звороті.

Матеріалом для аналізу будуть також слугувати записані мною спогади мого батька та його матері, моєї бабусі, зокрема, про пережиті ними у зоні німецько-фашистської окупації буремні роки Другої світової війни у маленькому містечку на межі волинського Полісся. Зібрані ці матеріали у виданій мною книзі «Я пісню назву надій отих краплини» [Кирилюк, 2007], що має титул «Народний архів».

Ця книжка вже попала до поля зору українських істориків, що вивчають так звану «історію повсякденності» [Хоменко, 2010]. Серед надрукованих в ній спогадів є чимало й таких, що свідчать про взаємовиключність, котроверзійність подій та, відповідно, фіксацій їх у пам'яті та у наступних задокументованих формах. Наведемо деякі з таких свідчень.

Факт-свідчення а-1:

Из бабушкиного рассказа, переполненного «зойками» и причитаниями, я узнал, как немецкое оккупационное начальство приказало отцу выйти на работу по очистке дорог от снега, а у отца не было совершенно никакой обуви. За невыход грозил расстрел. Его брат, дядя Боря, за ночь пошил отцу какое-то подобие сапог из старых автомобильных покрышек, и тем выручил своего брата. ... На таких работах в нечеловеческих условиях трудилась и бабушка. Их разместили в холодных сараях, не кормили. Однажды из их группы сбежало несколько человек. Немцы выстроили всех и начали отсчитывать каждого десятого для расстрела. Все люди, говорит бабушка, завывали-зарыдали в голос, упали на колени и стали просить их не расстреливать. Расстрелы действительно отменили. [...] Самым страшным воспоминанием отца и бабушки про войну было то, как немцы заставили отца рыть себе могилу. Позже, когда признаки его болезни были уже очень

заметны для окружающих, вызывая у них и сочувствие, и недоумение – отчего это произошло? – бабушка однажды с тяжелым вздохом сказала таким сердобольным прохожим: «Что же вы хотите? Он сам себе могилу рыл». Что остановило палачей – не помню, хотя вырыть яму все же довелось полностью. Но причину, по которой они хотели отца расстрелять, запомнил хорошо – у меня самого на затылке есть такая же косточка. Вот она-то, по их краниологическим бредням, и была причиной – «juden» [Кирилюк, 2007. 272, 273].

Факт-свідчення а-2:

Отец часто вспоминал, и очень оживленно, как по дороге из <уже оккупированного> Львова домой он пересекся с вермахтовской тыловой колонной, и военврачи из полевой машины с красными крестами, увидев, что он еле передвигается, сделали ему в колени какие-то такие хорошие уколы, что он сразу легко пошел. Это были австрийские студенты-медики. Они, наверное, посочувствовали своему коллеге, студенту из Львова, города, когда-то принадлежавшего той же стране, что и Вена [Кирилюк, 2007. 273].

Факт-свідчення б-1 (документи):

Грицівська Районова Управа Старокостян- тинівського Округу Кам. Подільської області м. Гриців № 6 4 1942 р. 26 червня	<p style="text-align: center;">ПОСВІДЧЕННЯ</p> <p style="text-align: center;">Пред'явник цього пан <u>Кирилюк Сергій Іванович</u> дійсно прослухав та засвоїв програму двух-тижневих курсів по перепідготовці бухгалтерів за новим способом обліку в громадських господарствах та державних маєнтках, переведені інструктором Головного Управління державних маєнтків України при Генеральному комісаріаті. ШЕФ РАЙОНОВОЇ УПРАВИ ІНСТРУКТОР-БУХГАЛЬТЕР підпис ЛЕКТОР підпис печатка з тризубом та німецьким текстом</p>
---	--

[Кирилюк, 2007. 127]

Грицівський райвиконком 12-4-44 р.	<p style="text-align: center;">КОМАНДІРОВКА</p> <p style="text-align: center;">Пред'явник цього бухгалтер-інструктор по колгоспному рахівництву Грицівського РВЗ тов. Кирилюк Сергій І. командидується в с. Пеньки Грицівського району по справі організації курсів колгоспних рахівників. Голова Виконавчого Комітету Райради Депутатів Трудящих /Плевак/</p>
--	--

[Кирилюк, 2007. 132]

УРСР Виконавчий комітет Грицівської районної ради Депутатів трудящих Кам.-Подільської області «1» березня 1945 №	Посвідчення Видане сучасне т. Кирилюку Сергію Івановичу в тім, що такий є дійсно контролер-ревізор Контроль-Ревіз. Управління Народного Комісаріату Фінансів Союзу ССР по Грицівському району. Що і стверджується. Голова Виконкому райради депут. труд. підпис (Плевак) Зав. Райфінвідділом підпис (Горянский)
--	--

[Кирилук, 2007. 141]

28 VIII 1946 НКО-УРСР Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка ДОВІДКА т. Кирилук С. І. зарахований на 1 курс філософського ф-ту КДУ	відп. сек
--	-----------

[Кирилук, 2007. 153]

Факт-свідчення b-2 (документи):

Управляющий шахтоуправления № 3 <Чистяковантрацит Луганской области> От: Кирилук Сергея Ивановича Прошу Вас отпустить мне фуфайку из имеющегося в Вашем распоряжении малоценного инвентаря, поскольку я ощущаю крайнюю необходимость в теплой одежде и обращаюсь к Вам с убедительнейшей просьбой удовлетворить мое прошение, поскольку моя просьба вызвана самым крайним моим материальным положением. 20.10.44 Киселево
--

[Кирилук, 2007. 134]

Открытое письмо Куда: У.С.С.Р. Каменец-Подольск. Обл. Грицев через Шепетовку Кому: Кирилук С.И. Москва, Моховая 9, Приемная комиссия Московского ордена Ленина Государственного университета им. М.В. Ломоносова Тов. Кирилук! Прием иногородних закончен, ибо юридический факультет исчерпал свой лимит на вызов и общежитие. Секретарь: подпись 21/VIII-44 г.
--

[Кирилук, 2007. 147]

Пролетарі всіх країн, єднайтеся! Районна комсомольська конференція Грицівського району МАНДАТ № 102 Тов. Кирилук Сергей Ив. Обраний делегатом районної конференції від КСМ організації Райсполком з правом ухвального голосу. Голова мандатної комісії підпис ... лютого 1945 р.

[Кирилук, 2007. 135]

Список використаної літератури

1. Барг М. А. Категории и методы исторической науки. М.: Наука, 1984 – 315 с.
2. Бойко Олександр. Феномен соціальної пам'яті: основні концептуальні підходи до аналізу та інтерпретації. *Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід* / [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.]; за загальною редакцією Ю. Шаповала. Київ: ІПЕНД, 2013 – 600 с. – сс. 35-79.
3. Губин В. Д. Борьба с памятью. Истоки безпам'ятства. *Вестник РГГУ* М., 2017 – № 4 (10); Часть 2; Серия «Философия. Социология. Искусствоведение» – 324 с. – сс. 230-239.
4. Кирилук С. І. Я пісню назву надій оцих краплини. Народний архів (праці, вірші, щоденники, спогади, додатки) – Одеса: Автограф, 2007 – 417 с.
5. Рикёр П. Память, история, забвение / пер. с франц – М.: Изд-во гуманитарн. лит., 2004 – 728 с. (Французская философия XX века. Серия).
6. Рябчук М. Герої і лиходії. Розщепленість національної пам'яті та проблема символічної легітимізації держави // *Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід* / [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.]; за загальною редакцією Ю. Шаповала – Київ: ІПЕНД, 2013 – 600 с. – сс. 217-230.
7. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память. *Неприкосновенный запас* 2005, 2-3(40-41) Электронный документ. <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>
8. Хоменко Н. Студентство в соціалній структурі радянської України. *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії* (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.) – У 2-х книгах, 3-х частинах – Кн. 1, ч. 1–2 / Відп. ред. В.М. Даниленко – Київ: Інститут історії України НАН України, 2010 – 351 с. – сс. 209-249 – (Серія «3 історії повсякденного життя в Україні», т. II).
9. Эксле О. Г. Факты и фикции: о текущем кризисе исторической науки. *Диалог со временем: альманах интеллектуальной истории* ; под ред. Л.П. Репиной – Вып. 7 – М.: Эдиториал УРСС, 2001 – 392 с.

Kyrylyuk Oleksandr

CONTROVERSIES OF FAMILY MEMORY AND THE ANTINOMY OF THE HISTORICAL REASON. PART 1. FACTS OR FICTION?

The article is devoted to the philosophical and methodological problems of historical science. One of these problems concerns the definition of what exactly in historical science is understood as a fact. Most historians divide historical facts into three types: 1) the fact of objective reality (historical events and processes as such), 2) the fact as a reflection of historical events by eyewitnesses, and 3) the fact as a description of these events by the historian. However, the real chain of what can be regarded as a historical fact includes much more than three links. The status of a historical fact in historical science is or can be obtained 1) an event (fact-event) in itself, a «fragment» of reality that has a physical existence in time and space and does not depend on our consciousness; 2) the reflection of the event by an eyewitness at the moment when it occurs; 3) the end of the current state of the event and its disappearance in the past; 4) the preservation of knowledge about the event in the memory of eyewitnesses; 5) an oral storytelling about the event with its subsequent written documentation (fact-evidence); 6) the use by the historian of the data of

documented memories (fact-source); 7) a conceptual synthesis by historians-researchers on the basis of fact-sources of new historical knowledge (fact-research). The problem is that eyewitnesses of how the Wehrmacht treated the civilian population in the occupied territories and how the Soviet government treated the people who worked for the Ukrainian-German administration are counter-controversial, that is, mutually exclusive of each other. So, the Germans (a-1) committed war crimes, driving people out to forced labor and tried, based on the Reich policy to resolve the «Jewish question», to shoot the author of the message. However, according to the same source (a-2), the Wehrmacht doctors provided him with medical care. According to fact-evidence b-1 (documents), the Soviet government did not prosecute the eyewitness for working for Germany. After the retreat of the German army, he began working in Soviet state institutions and was admitted to the university. According to fact-testimony b-2, the eyewitness was not able to enter the university and was forcibly involved in work to restore the mines. How the alternative scientific-historical discourses (facts 6 and 7) arise from the contra-evidence of eyewitnesses (fact 5) will be considered in the second part of the article.

Keywords: methodology of scientific historical research, individual and family historical memory, typology of historical facts, World War II, Wehrmacht and civilian population.

References

1. Barg M. A. (1984) Kategorii i metody istoricheskoi nauki [Categories and methods of historical science]. *Nauka*, M., 315 p.
2. Bojko Oleksandr (2013) «Fenomen social'noyi pam'yati: osnovni konceptual'ni pidkhody` do analizu ta interpretaciyi» [The phenomenon of social memory: basic conceptual approaches to analysis and interpretation] *Kul'tura istoriy`chnoyi pam'yati: yevropejs'kyj ta ukrayins'kyj dosvid* / [Yu. Shapoval, L. Nagorna, O. Bojko ta in.]; za zagal'noyu redakciyeyu Yu. Shapovala. *IPIEND*, Kyiv: 600 p. pp. 35-79.
3. Gubin V. D. (2017) «Borba s pamyatyu. Istoki bespamyatstva» [The fight against memory. Why we do not remember the past] *Vestnik RGGU M – № 4 (10); Chast' 2 ; Seriya «Filosofiya. Sotsiologiya. Iskustvovedenie»*. 324 p. pp. 230-239.
4. Kyrylyuk S. I. (2007) Ya pisneyu nazvu nadij ocy`h kraply`ny`. Narodny`j arkhiv (praci, virshi, shchodenny`ky`, spogady`, dodatky`) [Let be like song a drops of these my hopes. People's archive (articles, poems, diaries, memoirs, appendices)]. Odesa: Avtograf, 417 p.
5. Ricœur P. (2004) Pamyat', istoriya, zabvenie [Mémoire, histoire, oubli] / per. s frants. *Izd-vo gumanitarn. lit.*, Moscow, 728 p. (Frantsuzskaya filosofiya XX veka. Seriya).
6. Ryabchuk My`kola (2013) «Geroyi i ly`khodiyi. Rozshheplenist` nacional'noyi pam'yati ta problema sy`mvolichnoyi leg'ity`mizaciyi derzhavy»` [Heroes and villains. The fragmentation of national memory and the problem of symbolic legitimization of the Ukraineam State] *Kul'tura istoriy`chnoyi pam'yati : yevropejs'kyj ta ukrayins'kyj dosvid* / [Yu. Shapoval, L. Nagorna, O. Bojko ta in.]; za zagal'noyu redakciyeyu Yu. Shapovala, *IPIEND*, Kyiv: 600 p. – pp. 217-230.
7. Halbwachs M. (2005) Kollektivnaya i istoricheskaya pamyat [Mémoire collective et historique] *Neprikosnovennyi zapas*, # 2-3 (40-41). available at: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>
8. Khomenko N. (2010) «Studentstvo v social'nij strukturi radyans'koyi Ukrayiny`» [Students in the social structure of Soviet Ukraine]. *Povoyenna Ukraïna: nary`sy` social'noi istorii* (druga polovy` na 1940-x – seredy`na 1950-x rr.) – U 2-x kny`gah, 3-x chasty`nah – Kn. 1, ch. 1–2 / Vidp. red. V.M. Dany`lenko. *Insty`tut istorii Ukraïny` NAN Ukraïny*. Ky`iv: ` , 351 p. – pp. 209-249 (Seriya «Z istorii povsyakdenного zhy`ttya v Ukraïni», t. II).
9. Oexle O. G. (2001) «Fakty i fiktsii: o tekushchem krize istoricheskoi nauki» [Fakten und Fiktion: Über die aktuelle Krise der Geschichtswissenschaft] *Dialog so vremenem: almanakh intelektualnoi istorii* ; pod red. L.P. Repinoi. Vyp. 7. *Editorial URSS*, M.:, 392 p.